

dr **Zbigniew CIEKANOWSKI**
Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa
im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie

DZIAŁANIA ASYMETRYCZNE JAKO ŹRÓDŁO ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA

Streszczenie

Autor opisuje co to są zagrożenia asymetryczne, jakie jest ich znaczenie we współczesnym świecie. Omawia także jak są one postrzegane przez pakt NATO oraz przez wybrane państwa takie jak Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Chiny czy Polska.

Summary

Author describes what asymmetric threats are, what is their meaning in present world. He also discuss how they are perceived by NATO pact as well as by chosen states such United States, Great Britain, China or Poland.

Koniec zimnej wojny oznaczał gruntowną zmianę realiów politycznych w skali globalnej, a zarazem poważne przekształcenia stosunków międzynarodowych. Większość procesów i zjawisk, które w największym stopniu decydują dziś o charakterze rzeczywistości międzynarodowej, została zapoczątkowana jeszcze w czasie zimnej wojny lub nawet w okresach wcześniejszych, czego najlepszym przykładem jest globalizacja. Niemniej jednak to właśnie rozpad układu dwublokowego zdynamizował tego rodzaju przekształcenia, prowadząc w konsekwencji do głębokiej rekonstrukcji ładu międzynarodowego. W znacznym stopniu przemiany te dotknęły sfery bezpieczeństwa, czego rezultatem była nie tylko zmiana hierarchii zagrożeń stabilności międzynarodowej oraz poszczególnych państw, ale również poszerzenie zbioru zjawisk oraz podmiotów mogących stanowić źródło niebezpieczeństw. Stopniowo rosnące przez cały okres po zimnowojenny znaczenie nietradycyjnych, nowych zagrożeń bezpieczeństwa, zwłaszcza ich form wynikających z aktywności podmiotów pozapaństwowych, dobitnie unaocznili zamachy z 11 września 2001r. Doszło bowiem nie tylko do modyfikacji globalnego środowiska bezpieczeństwa, ale przede wszystkim do

zmiany jego percepcji w świecie. Do tej pory tego rodzaju przemiany środowiska bezpieczeństwa nie były przedmiotem głębokiej refleksji naukowców oraz osób odpowiedzialnych za opracowywanie i realizację polityk bezpieczeństwa państw. To zrodziło konieczność uzupełnienia instrumentarium naukowego opisu współczesnych problemów bezpieczeństwa o elementy odnoszące się właśnie do takich zjawisk, a więc dające możliwość uchwycenia specyfiki nowych lub też zyskujących w ostatnim czasie na znaczeniu zagrożeń stanowiących przez podmioty pozapaństwowe albo wiążących się z ich działalnością. Jednym z najważniejszych narzędzi o takim uzupełniającym charakterze jest koncepcja zagrożeń asymetrycznych, rozwijana od pewnego czasu głównie w ośrodkach anglosaskich, a zapożyczona od badaczy stosunków międzynarodowych z języka wojskowych studiów strategicznych.

Istota asymetrii środowiska bezpieczeństwa

Rozważania na temat koncepcji zagrożeń asymetrycznych należy rozpocząć od wyjaśnienia pojęcia „bezpieczeństwo”. To jak rozumiane jest bezpieczeństwo, do jakich zjawisk i aspektów się odnosi oraz jakich podmiotów dotyczy, warunkuje sposób postrzegania jego rzeczywistych lub potencjalnych zagrożeń oraz zakres ich rodzajów i źródeł.

Mimo tak wielkiego znaczenia dla nauki o stosunkach międzynarodowych, pojęcie „bezpieczeństwo” nie ma jednoznacznej definicji. Możemy wyróżnić dwa główne nurty rozumienia pojęcia „bezpieczeństwo”:

- tradycyjne – paradygmat zimnowojenny;
- współczesne – elementy formułującego się paradygmatu po zimnowojennego.

Tradycyjne(realistyczne) rozumienie pojęcia „bezpieczeństwo” – paradygmat zimnowojenny

Pierwsze spójne i całościowe koncepcje bezpieczeństwa w teorii stosunków międzynarodowych wykształciły się w okresie zimnowojennym. Ówczesne pojmowanie bezpieczeństwa było konsekwencją istniejących w tym czasie realiów ładu dwubiegunowego oraz utrzymująca się groźba konfliktu zbrojnego między rywalizującymi blokami.

W takim środowisku, ze względu na naturalną groźbę wybuchu konfliktu, uczestnicy – państwa-znajdowali się w stanie ciągłego niepokoju i niepewności co do własnego przetrwania oraz intencji innych państw. Zapewnienie sobie bezpieczeństwa stawało się

najważniejszym celem aktywności państw, a tym samym głównym problemem stosunków międzynarodowych.¹

Osiągnięciu tych celów miał służyć polityka siły, prowadząca do maksymalizacji przez państwa ich potęgi rozumianej jako zdolność do realizacji własnego interesu narodowego i narzucania swej woli pozostałym uczestnikom stosunków międzynarodowych.

O istocie realistycznej koncepcji bezpieczeństwa decydowały dwa czynniki. Po pierwsze, pojęcie „bezpieczeństwo” odnoszono wyłącznie do sfery polityczno-wojskowej. Przez zagrożenia rozumiano przede wszystkim niebezpieczeństwo agresji militarnej ze strony innych państw².

Po drugie, realisci zakładali, że państwa mogą uzyskiwać określony stan bezpieczeństwa przez działania samodzielne, czyli rozwój własnej potęgi, głównie w drodze rozbudowy potencjału wojskowego.

Realistyczne ujęcie terminu „bezpieczeństwo” przez cały okres zimnej wojny nie było podważane przez badaczy kierujących się innymi przesłankami.

W ramach głównego nurtu realistycznego powstał jednak konkurencyjny, liberalny (idealistyczny) nurt w teorii stosunków międzynarodowych, który modyfikował paradygmat realistyczny.

Różnice polegały na odrzuceniu założenia o podzielności bezpieczeństwa i podkreśleniu występowania między państwami w tym zakresie ścisłych związków i zależności. Liberałowie wskazywali inne metody budowy przez państwa swego bezpieczeństwa. Według nich właściwym sposobem jego osiągnięcia nie była rywalizacja o potęgę, zbrojenia i utrzymanie równowagi sił. Lepiej służyć temu mogła współpraca i łączenie wysiłków oraz potencjałów w celu zapobieżenia agresji przez tworzenie odpowiednich instytucji międzynarodowych.

Drugą istotną modyfikacją realistycznego paradygmatu bezpieczeństwa, pod naciskiem nurtu idealistycznego było stopniowe odchodzenie od rozumienia bezpieczeństwa państwa wyłącznie w kategoriach wojskowych. Przede wszystkim dokonano się to przez uwzględnienie wpływu ekonomii na sferę bezpieczeństwa. Mimo modyfikacji można uznać, iż w okresie zimnej wojny dominowało państwocentryczne rozumienie pojęcia „bezpieczeństwo”, skoncentrowane prawie wyłącznie na płaszczyźnie wojskowej, przy tym negatywne oraz statyczne. Na takim gruncie nie powstały warunki sprzyjające rozwojowi

¹ M. Madej *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru atlantyckiego* Polski Instytut Spraw Międzynarodowych Warszawa 2007 s.23

² M. Madej *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit.*s.25

koncepcji zagrożeń asymetrycznych, zwłaszcza w kształcie wiążącym ją z działalnością podmiotów pozapaństwowych.³

Współczesne rozumienie pojęcia „bezpieczeństwo” - paradygmat po zimnowojenny

Zmiany w sposobach rozumienia pojęcia „bezpieczeństwo” w nauce o stosunkach międzynarodowych, zaczęły się dokonywać w schyłkowym okresie zimnej wojny oraz w późniejszych latach. Nie oznaczały one całkowitego zerwania z tradycyjnym, realistycznym paradygmatem. Przemiany te nie prowadziły do wykrystalizowania się spójnego i całościowego paradygmatu po zimnowojennego. Można jednak wskazać pewne tendencje w sposobach definiowania podstawowych elementów koncepcji bezpieczeństwa powodujące, iż jej obecny obraz różni się od kształtu dominującego w okresie zimnowojennym⁴.

Obecnie odchodzi się od wąskiego pojmowania bezpieczeństwa jako dotyczącego wyłącznie sfery militarnej, uzupełnionej o aspekt ekonomiczny. W definicji pojęcia, oprócz przetrwania państwa jako jednostki geopolitycznej i utrzymania integralności terytorialnej, bierze się pod uwagę takie elementy jak szeroko rozumiana jakość życia ludności, jej dobrobyt, zachowanie tożsamości czy pewność szans dalszego rozwoju. Wartości te nie mogą być ani w pełni zagwarantowane za pomocą środków militarnych, ani też zagrożenia dla nich nie ograniczają się wyłącznie do tej sfery, przeciwnie, rozwijają się na innych płaszczyznach stosunków międzynarodowych.

Współcześnie wyróżnia się, oprócz obejmującego sferę wojskową, twardego bezpieczeństwo, także jego miękki wymiar, uwzględniający wiele innych aspektów, m.in. kulturowy, ekologiczny, technologiczny, humanitarny czy demograficzny.

Obecnie zakres znaczeniowy pojęcia „bezpieczeństwo” podlega poważnym przeobrażeniom. Odchodzi się od państwocentryczności paradygmatu zimnowojennego, widzącego w państwie w zasadzie jedyny podmiot, jak i obiekt bezpieczeństwa. W rezultacie za odrębne obiekty uznaje się obecnie nie tylko państwa, ale też system międzynarodowy ujmowany całościowo oraz podmioty pozarządowe – określone zbiorowości ludzkie, grupy społeczne czy pojedyncze jednostki⁵.

W wyniku wspomnianych przemian krystalizuje się współczesna definicja pojęcia „bezpieczeństwo”, bardziej systemowa, całościowa i wszechstronna. Złożoność

³ Militarny Magazyn Specjalny „KOMANDOS” 2002 nr 3 str. 38

⁴ M. Madej *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit. s.27*

⁵ Tamże, s. 28

i wieloaspektowość współczesnych sposobów rozumienia terminu „bezpieczeństwo” lepiej odpowiada obecnemu kształtowi stosunków międzynarodowych, w których relacje między poszczególnymi ich uczestnikami dalece odbiegają od jednoznaczności okresu zimnowojennego. Wielowymiarowość ta umożliwiła uwzględnienie w analizach wielu fenomenów mających wpływ na poziom bezpieczeństwa państw oraz ich podmiotów, które przy zachowaniu tradycyjnego jego rozumienia zostałyby najprawdopodobniej pominięte lub uznane za zagadnienia drugorzędne (jako nie stanowiące poważnego zagrożenia dla samego przetrwania państwa, pojmowanego tradycyjnie w kategoriach polityczno-terytorialnych). Dotyczy to zjawisk, do których odnosi się koncepcja zagrożeń asymetrycznych, takich jak terroryzm czy transnarodowa przestępczość zorganizowana, wcześniej uznawana za problemy o stosunkowo małej randze lub w ogóle nie rozpatrywanych w kategoriach polityki bezpieczeństwa państw.

Zachodząca obecnie ewolucja pojęcia „bezpieczeństwo”, na płaszczyźnie teoretycznej, oprócz zmian w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa doprowadziła do wykształcenia się właściwego kontekstu dla koncepcji zagrożeń asymetrycznych i umożliwiła jej powstanie.

Zagrożenia asymetryczne (definicja)

Bardzo trudno jest jednoznacznie zdefiniować termin zagrożenia asymetryczne. Wynika to ze stosowania wielu terminów w odniesieniu do różnych aspektów problemu asymetrii. Prowadzi to do dowolności w użyciu słów „asymetria” i „asymetryczny”. Trudności te nie dotyczą każdego elementu koncepcji w tym samym stopniu. Większych wątpliwości nie budzi definicja konfliktu asymetrycznego bądź wojny, czy też strategii asymetrycznych lub sposobów prowadzenia wojny. Największy problem stanowi kwestia zdefiniowania dwóch kluczowych pojęć – asymetrycznych metod, technik lub taktyk oraz zagrożenia asymetrycznego. Wynika to z faktu, iż w dominującym zwłaszcza w USA nurcie badań nad asymetrią i zagrożeniami asymetrycznymi te dwa terminy utożsamiają się, definiując zagrożenia asymetryczne jako zastosowanie określonej, asymetrycznej metody lub techniki działania. Takie ujęcie można znaleźć m.in. jednym z pierwszych znaczących opracowań amerykańskich poświęconych problematyce tego typu zagrożeń, corocznym raporcie Strategic Assessment z 1998 r., wydanym przez National Defense University w Waszyngtonie⁶. W publikacji tej termin „zagrożenie asymetryczne” stosuje się wymiennie z pojęciem „technika działania” i definiuje jako „wersję walki nie fair”, co może obejmować

⁶ M. Madej *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit. str.45*

wykorzystywanie zaskoczenia we wszystkich jego operacyjnych i strategicznych wymiarach oraz użycie broni w sposób nieplanowany przez Stany Zjednoczone”. W zbliżony sposób zagrożenia asymetryczne definiują również polscy autorzy P. Gawliczek i J. Pawłowski z Akademii Obrony Narodowej, uznając je za „myślenie, organizowanie i działanie odmienne od przeciwnika, w tym wykorzystywanie wszelkiego rodzaju różnic w szeroko pojmowanych potencjałach”.

Rozumienie zagrożeń asymetrycznych wyłącznie jako określonej metody lub techniki (taktyki) działania nie wydaje się w pełni uzasadnione. Zagrożenie dla jednego podmiotu stanowi nie sama metoda, lecz inny podmiot ją stosujący. Tym samym zagrożenie asymetryczne to podmiot (obecnie utożsamiany ze słabszą stroną określonego konfliktu) wykorzystujący pewne niekonwencjonalne z punktu widzenia swego oponenta (podmiotu zagrożonego) środki i techniki, nie zaś sama nietypowa, nietradycyjna metoda działania⁷.

Zagrożenia asymetryczne można podzielić na dwie kategorie:

1. Zagrożenia asymetryczne sensu largo (ujęcie wojskowe).
2. Zagrożenia asymetryczne sensu stricte (ujęcie politologiczne).

Zagrożenia asymetryczne sensu largo.

Zgodnie ze stanowiskiem definiującym zakres podmiotowy zagrożeń asymetrycznych, zagrożeniem tego typu jest każdy podmiot stosujący metody uznawane w danych okolicznościach za asymetryczne. Oznacza to, że dla danego kraju zagrożeniem asymetrycznym może być zarówno inne państwo, jak i podmiot pozapaństwowy (np. ugrupowanie terrorystyczne). O tym czy dany podmiot stanowi tego typu groźbę decyduje sam fakt stosowania przez niego pewnego rodzaju niekonwencjonalnych sposobów działania, przy czym głównymi powodami wyboru takich metod prowadzenia konfliktu jest dysproporcja między potencjałami wojskowymi przeciwników. Stanowisko takie dominuje w kręgach wojskowych. Jest to konsekwencją ograniczania zagrożeń asymetrycznych do metod i technik działania oraz koncentracji na problematyce tradycyjnie rozumianych konfliktów zbrojnych, w których strony posługują się wojskami regularnymi.

Wśród zagrożeń asymetrycznych wymienia się wiele zjawisk, przy czym kryterium wyodrębniania poszczególnych grup stanowi nie rodzaj podmiotu stwarzającego zagrożenie, lecz specyficzny charakter użytych przez niego środków lub metod działania. Zgodnie z najprostszym podziałem istnieją trzy podstawowe kategorie:

⁷ Militarny Magazyn Specjalny "KOMANDOS" 2002 nr 3 str.39

- posłużenie się przez podmiot stanowiący zagrożenie asymetryczne bronią masowego rażenia;
- działania z użyciem technologii informatycznych;
- inne koncepcje taktyczne (np. terroryzm, oraz działania polegające na wykorzystaniu wyjątkowych warunków terenowych w rejonie konfliktu).

Zagrożenia asymetryczne sensu stricto

Ujęcie politologiczne wiąże zagrożenia asymetryczne wyłącznie z aktywnością podmiotów pozapaństwowych, trans- lub subnarodowych. W takiej sytuacji odmiennosc metod działania i sposobów prowadzenia konfliktu oraz dysproporcja potencjałów (militarnych) stron układu wynika z faktu, iż podmiot zagrożony (państwo) i stanowiący zagrożenie należą do różnych kategorii uczestników stosunków międzynarodowych. Takie ujęcie zagrożeń asymetrycznych umożliwia podkreślenie specyfiki gróźb ze strony podmiotów pozapaństwowych oraz pozwala na bardziej jednoznaczne ich odróżnienie od tradycyjnych niebezpieczeństw stanowiących przez państwa.

Wśród tak rozumianych zagrożeń asymetrycznych wyróżnia się najczęściej:

- terroryzm międzynarodowy
- transnarodową przestępczość zorganizowaną (handel narkotykami)
- użycie przez podmioty pozapaństwowe broni masowego rażenia
- wrogie zastosowanie technologii informatycznych.⁸

Zagrożenia asymetryczne stanowią bardzo niejednorodną grupę zjawisk. Istotne różnice występują nie tylko między ich głównymi rodzajami, ale także między poszczególnymi podmiotami należącymi do tego samego typu zagrożeń asymetrycznych.

Można jednak wskazać pewne cechy wspólne podmiotów będących zagrożeniami asymetrycznymi. Natężenie ich występowania różni się w zależności od typu zagrożenia oraz konkretnego podmiotu stanowiącego jego źródło. Te wyróżniki są ściśle ze sobą związane, nierzadko wynikają jedno z drugich oraz wzajemnie się wzmacniają. One też w największym stopniu decydują o odmienności zagrożeń asymetrycznych od tradycyjnych gróźb dla bezpieczeństwa państw. Czynnikiem najmocniej oddziałującymi są pozapaństwowy charakter podmiotów je stanowiących, a także łącząca się z nim ich transnarodowość oraz terytorialność, czyli brak jasno określonego obszaru występowania czy też definiowanego geograficznie terytorium, nad którym podmioty te sprawowałyby wyłączną zwierzchność i egzekwowały suwerenność. Zagrożenie ze strony podmiotów pozapaństwowych, określane

⁸ M. Madej *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit. str. 50*

jako asymetryczne, nie przyjmuje postaci groźby ataku regularnych sił zbrojnych, co nie pozwala uznać go za zagrożenie militarne w tradycyjnym tego słowa znaczeniu. Jednak istotnym składnikiem działań tego rodzaju podmiotów, koniecznym do osiągnięcia celów i realizacji interesów, jest stosowanie siły oraz przemocy zbrojnej. Uzyskanie przez podmioty pozapaństwowe siły (militarnej) oznacza, że przeciwdziałanie tego rodzaju zagrożeniom ze strony państw także będzie się łączyć z wykorzystaniem posiadanych środków militarnych. Transnarodowość podmiotów pozapaństwowych stanowiących zagrożenia asymetryczne oznacza, iż ich struktury mogą być rozwijane niezależnie od granic państwowych, na terytorium więcej niż jednego państwa. Ta cecha zagrożeń asymetrycznych powoduje jednocześnie, iż w wypadku konfliktu między podmiotem stanowiącym zagrożenie asymetryczne, a państwem, któremu ono zagraża, nie ma jasno określonego obszaru działań, teatru walk i frontu. Rywalizacja ma charakter totalny, może się toczyć na całym obszarze państwa będącego podmiotem ataku, jak również na wszelkich terytoriach poza jego granicami. Zagrożenia asymetryczne cechuje również znaczna nieprzewidywalność miejsca i czasu wystąpienia oraz formy i sposobu realizacji konkretnych działań. Cechę tę wzmocniają jeszcze duże zdolności adaptacyjne podmiotów pozapaństwowych stanowiących zagrożenia asymetryczne – stosunkowo szybkie przystosowywanie się do zmian w środowisku działania oraz modyfikowanie sposobów operowania, w zależności od aktualnej sytuacji, jak i reakcji na posunięcia atakowanych państw. Istotnym wyróżnikiem zagrożeń asymetrycznych, zwłaszcza w kontekście możliwości skutecznego im przeciwdziałania ze strony państw, jest bardzo niska podatność podmiotów będących ich źródłem na odstraszenie czy też inne strategie zapobiegania i zwalczania niebezpieczeństw przez przymus lub groźbę jego zastosowania. Jest to konsekwencją terytorialności podmiotów pozapaństwowych i ich specyficznego kształtu organizacyjnego, czyniącego z nich struktury wysoce rozproszone. Nie oznacza to, że podmioty pozapaństwowe są całkowicie odporne na wszelkie formy odstraszenia. Jednak, aby strategie te były skuteczne, muszą mieć formę dostosowaną do charakteru konkretnego podmiotu stanowiącego zagrożenie.⁹

W przypadku zagrożeń asymetrycznych, w większym stopniu niż przy zagrożeniach tradycyjnych, można mówić o swego rodzaju synergii wpływu na bezpieczeństwo państw będących przedmiotem ich aktywności. Jest to konsekwencją faktu, iż na bezpieczeństwo określonego państwa jednocześnie może oddziaływać wiele podmiotów powodujących powstanie zagrożeń, a w wypadku bytów pozapaństwowych, ze względu na ich wielość,

⁹ Militarny Magazyn Specjalny "KOMANDOS" 2002 nr 3 str.39

liczba ta będzie zdecydowanie wyższa niż wtedy, gdy mamy do czynienia z tradycyjnymi zagrożeniami ze strony państw. Do synergii wpływu dochodzi także w sytuacji, gdy podmioty stanowiące zagrożenia asymetryczne nie współpracują ze sobą, a nawet się zwalczają. Tak rozumianą synergię wpływu można uznać za zjawisko charakterystyczne dla zagrożeń asymetrycznych. Tym samym synergia wpływu, quasi – militarny charakter, odmiennosc metod działania stosowanych przez podmioty pozapaństwowe stanowiące zagrożenia asymetryczne, totalność tych zagrożeń, zatarcie różnic między bezpieczeństwem wewnętrznym a zewnętrznym, stanem wojny a pokoju oraz wojskowymi a niewojskowymi celami ataku, niska podatność na strategię przeciwdziałania oparte na przymusie oraz względnie niewielka intensywność niebezpieczeństwa, jest jednym z kluczowych elementów, decydujących zarówno o samej specyfice tych zagrożeń, jak i ich randze strategicznej.

Czynniki kształtujące środowisko działania podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne

Zagrożenia asymetryczne pojawiły się lub szczególnie rozwinęły w okresie po zimnowojennym. Choć pewne formy występowały już wcześniej (terroryzm, transnarodowa przestępczość zorganizowana), to dopiero po zakończeniu zimnej wojny zyskały one nowy charakter. Zmieniła się ich ranga jako zagrożeń bezpieczeństwa państw, a także systemu międzynarodowego. Było to wynikiem działania wielu związanych ze sobą i wzajemnie wzmacniających się czynników. Koniec zimnej wojny jest czynnikiem o podstawowym znaczeniu dla kontekstu działania podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne. Rezultatem zakończenia zimnej wojny była gruntowna zmiana realiów międzynarodowych, zwłaszcza w sferze bezpieczeństwa.¹⁰

Zakończenie zimnej wojny i rozpad układu dwubiegunowego oznaczały istotne obniżenie ryzyka wybuchu wojny ogólnoświatowej. Spadek ten natomiast pociągał za sobą relatywny wzrost znaczenia zagrożeń stabilności państw ze strony zjawisk i podmiotów postrzeganych dotąd jako powodujące problemy drugorzędne, nieraz w ogóle nie uznawanych za zagrożenia ze sfery bezpieczeństwa. Wśród tych zjawisk jedną z najważniejszych grup stanowią działania podmiotów będących źródłem zagrożeń asymetrycznych.

Koniec zimnej wojny oznaczał również ograniczenie znaczenia ideologii jako czynnika kształtującego ład międzynarodowy. Stosunki zimnowojenne były postrzegane przez pryzmat istnienia dwóch rywalizujących ze sobą bloków. W rezultacie inne zarysowujące się linie podziałów społeczności międzynarodowej, także powodujące

¹⁰ M. Madej *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit. str.71*

powstawanie konfliktów między poszczególnymi państwami lub społecznościami, były traktowane jako mniej istotne. Upadek znaczenia ideologii po zimnej wojnie spowodował, iż te mniej liczące się czynniki (społeczno-ekonomiczne, cywilizacyjno-kulturowe), zyskały na znaczeniu jako uwarunkowania kształtu międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa, a tym samym jako determinanty rozwoju podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne.¹¹

Rozpad układu dwublokowego zaowocował wykształceniem się jednej z najważniejszych cech współczesnego środowiska międzynarodowego w sferze bezpieczeństwa – wyjątkowej pozycji USA, jako jedyne supermocarstwa globalnego. Wyjątkowa pozycja USA na świecie stanowi jeden z najważniejszych determinantów obecnego kształtu stosunków międzynarodowych w zakresie bezpieczeństwa i ma ogromne znaczenie w kontekście rozwoju zagrożeń asymetrycznych. Stany Zjednoczone stały się globalnym policjantem, utrzymującym aktualny porządek międzynarodowy, ale równocześnie głównym winnym za wszelkie pojawiające się na świecie niedoskonałości i niesprawiedliwości. Fakt, iż od czasu zakończenia zimnej wojny i rozpadu układu bipolarnego Stany Zjednoczone, wspierane przez inne państwa Zachodu, zajmują wyjątkową pozycję w światowym porządku, doprowadził do wyraźniejszego zarysowania się nowej osi podziału społeczności międzynarodowej. Ma ona przy tym konfliktogenny charakter, gdyż przyczynia się do uformowania społeczności dwóch grup uczestników o sprzecznych interesach i znacznie różniących się możliwościami oddziaływania na rzeczywistość międzynarodową. Pierwszą, zdolną skutecznie wpływać na kształt polityki światowej zarówno przez działania samodzielne, jak i z wykorzystaniem struktur i organizacji międzynarodowych, stanowią USA i ich partnerzy. Drugą, wewnątrz bardzo zróżnicowaną, tworzą kraje i społeczeństwa o znacznie mniejszych możliwościach wpływu¹².

Po spadku rangi ideologii jako czynnika decydującego o kształcie globalnego środowiska bezpieczeństwa wzrosło znaczenia procesów i przemian na innych płaszczyznach, prowadzących do wykształcenia się nowych rozwarstwień w ramach społeczności międzynarodowej. Szczególnie istotny w tym kontekście jest rozwój sytuacji międzynarodowej i zarysowujące się trendy na płaszczyźnie społeczno-ekonomicznej. Stanowią one przyczynę powstania w świecie nowych podziałów, wpływających na kształt globalnego środowiska bezpieczeństwa, a więc warunkujących w pewnej mierze także charakter i rangę zagrożeń asymetrycznych. Koniec zimnej wojny pokazał prawdziwą skalę

¹¹ Internet

¹² M. Madej *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit. str.76*

i wagę różnic w stopniu zamożności oraz poziomie rozwoju gospodarczego i społecznego poszczególnych państw i ich społeczeństw. Nastąpił podział społeczności międzynarodowej na bogatą, wysoko rozwiniętą Północ, o relatywnie wysokim standardzie życia mieszkańców, oraz ubogie Południe. Dysproporcje rozwojowe w świecie w oczywisty sposób wpływają na środowisko bezpieczeństwa, gdyż tworzą warunki do konfliktu między posiadającymi, a nie posiadającymi. Współczesne rozmiary dysonansów rozwojowych w świecie oraz tempo ich narastania wykluczają możliwość rywalizowania na równych zasadach państw i społeczeństw z Północy i Południa. Dodatkowo stopień niedorozwoju i zasięg ubóstwa, których oddziaływanie potęguje fakt przenikania się strefy biedy i bogactwa i utrzymywania ciągłego kontaktu między nimi, przyczyniają się do ukształtowania środowiska sprzyjającego rozwojowi takich zjawisk jak przestępczość czy korupcja. To potwierdza wpływ podziałów na płaszczyźnie socjoekonomicznej na wykształcenie się podmiotów stanowiących źródła zagrożeń asymetrycznych oraz możliwości rozwoju ich zdolności do działania.¹³

Wraz z zakończeniem zimnej wojny na wadze jako wskaźnik kształtu i struktury porządku międzynarodowego, także w sferze bezpieczeństwa, zyskało również zróżnicowanie w wymiarze cywilizacyjno – kulturowym. Odnosi się to przede wszystkim do odmienności między państwami i społeczeństwami należącymi do różnych kręgów kulturowych, czy też cywilizacyjnych, zakresu hierarchii podstawowych wartości, a także sposobów organizacji życia społecznego. Rozbieżności między poszczególnymi społeczeństwami, powstałe w wyniku tego rodzaju różnic stanowią jedną z najważniejszych przyczyn napięć i konfliktów w świecie, przyjmując zarówno formę tradycyjnej rywalizacji międzypaństwowej jak i postać starć z udziałem podmiotów pozapaństwowych. Czynniki kulturowe ma szczególne znaczenie w kontekście bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego, które w zasadzie należą do zachodniego kręgu cywilizacyjnego lub są z nim mocno związane. Jest większe prawdopodobieństwo, że zagrożenia asymetryczne – przeważnie względem nich zewnętrzne – będą pochodzić ze społeczeństw reprezentujących inne kultury. Fakt zróżnicowania społeczności międzynarodowej na płaszczyźnie cywilizacyjno-kulturowej nie oddziałuje na charakter globalnego środowiska bezpieczeństwa całkiem niezależnie od pozostałych czynników. Podziały zarysowujące się w tej sferze nakładają się na inne. W rezultacie kształt globalnego środowiska bezpieczeństwa jest wypadkową oddziaływania wszystkich tych podziałów, przez co również ich wpływ na to środowisko trzeba rozpatrywać łącznie.

¹³ Tamże , str. 80

Czynniki wpływające na środowisko działania podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne.

1. Czynnikiem, który wywiera większy wpływ na środowisko bezpieczeństwa niż podziały w społeczności międzynarodowej, są procesy globalizacyjne.

Globalizacja stanowi w znacznym stopniu żywiłowy, nie podlegający kontroli i sterowaniu, a przy tym wielowymiarowy trend rozwojowy we współczesnej rzeczywistości międzynarodowej, dokonujący się na wszystkich płaszczynach życia społecznego. Istotą globalizacji jest narastanie współzależności między objętymi nią podmiotami – członkami społeczności międzynarodowej, nieograniczonej wyłącznie do państw, najważniejszym zaś jej skutkiem jest spadek znaczenia aspektu przestrzennego i dystansów geograficznych we współczesnym życiu międzynarodowym oraz odterytorialnienie dużej części procesów społecznych. Oznacza to, że procesy globalizacyjne muszą oddziaływać na możliwości rozwoju podobnie aterytorialnych i transnarodowych w charakterze zagrożeń asymetrycznych.¹⁴

2. Erozja suwerenności państwowej.

Erozja (transformacja) suwerenności państwowej jest jedną z najważniejszych konsekwencji procesów globalizacyjnych w kontekście przemian środowiska i możliwości działania podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne. Oznacza istotną zmianę proporcji sił oraz relacji między państwami, a podmiotami pozapaństwowymi; np. korporacjami transnarodowymi, organizacjami pozarządowymi, jak również podmiotami stanowiącymi zagrożenia asymetryczne. Państwa obecnie tracą przynajmniej częściowo rzeczywistą kontrolę nad swym potencjałem i określającymi go zasobami, a także nad przebiegiem procesów społecznych na własnym terytorium. Spadek zdolności państw do regulowania przebiegu procesów społecznych i życia politycznego na własnym terytorium oznacza dla podmiotów pozapaństwowych szersze perspektywy rozbudowy struktur transnarodowych oraz nowe obszary, formy i rodzaje aktywności (rośnie łatwość prowadzenia i atrakcyjność nielegalnego przemytu ludzi i towarów, stanowiącego źródło dochodów grup terrorystycznych i organizacji przestępczych)¹⁵. Szczególne znaczenie w kontekście ogólnej tendencji do erozji suwerenności państwowej ma problem państw w stanie rozkładu lub upadłych. Są to kraje, w których władze centralne całkowicie lub w znacznej mierze utraciły zdolność do utrzymywania porządku na własnym terytorium i wykonywania swych podstawowych funkcji. Powszechnie uważa się, że państwa upadłe są dla terrorystów,

¹⁴ Tamże, str. 86

¹⁵ Tamże, str.87

zorganizowanych grup przestępczych lub innego rodzaju podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne bardzo atrakcyjnym obszarem działania. Umiejscowienie części struktur w krajach będących w stanie rozkładu umożliwia grupom terrorystycznym i przestępczym tworzenie punktów szkolenia, rekrutacyjnych i przerzutowych, a współczesne środki komunikacji pozwalają na budowę bezpiecznego centrum dowodzenia. Chaos panujący w państwach upadłych ułatwia podmiotom pozapaństwowym stosunkowo swobodnie rozwijać działalność przestępczą i eksploatować zasoby naturalne kraju-gospodarza, co odgrywa istotną rolę w finansowaniu i gromadzeniu zaplecza materialnego. Nie należy przeceniać znaczenia państw upadłych dla rozwoju podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne. W rzeczywistości terroryści i transnarodowe grupy przestępcze starają się lokować swoje struktury nie w krajach upadłych (zbyt niestabilne), lecz w państwach słabych, czy też chylących się ku upadkowi. Są one w takim stopniu zdeorganizowane, że nie mogą się skutecznie przeciwstawić takim podmiotom, lecz zarazem zachowują zdolność utrzymania minimalnego poziomu stabilności wewnętrznej oraz gwarantowania poszanowania swej suwerenności przez inne państwa. W związku z tym, choć państwa upadłe stanowią istotny problem w zakresie bezpieczeństwa międzynarodowego, to w kontekście rozwoju podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne odgrywają mniejszą rolę niż ta, jaką się im przypisuje. Faktycznie większe znaczenie mają kraje słabe i bliskie upadkowi albo państwa rządzone przez reżimy stabilne i efektywne, lecz zainteresowanymi współpracą z organizacjami terrorystycznymi lub przestępczymi¹⁶.

3. Swoboda przepływów transgranicznych.

Rosnąca swoboda międzynarodowego ruchu osobowego oraz towarowego jest jednym z najbardziej oczywistych i zauważalnych przejawów procesów globalizacyjnych. Jest ona przede wszystkim konsekwencją postępu technologicznego w dziedzinie transportu i komunikacji, prowadzącego do ogromnego rozwoju odpowiedniej infrastruktury w skali globalnej. Istotną rolę odegrały także zmiany w postępowaniu państw dostosowujących się do nowych warunków funkcjonowania, określanych przez zwiększające się współzależności w skali świata, oraz starających się maksymalizować swoje korzyści z uczestnictwa w tak przekształconym życiu międzynarodowym przez przyzwolenie na rozluźnienie kontroli nad własnymi granicami. Powyższe zagadnienia są bardzo istotne w kontekście rozwoju podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne. Względnie proste stało się przygotowanie oraz wykonanie ataku lub prowadzenie nielegalnych interesów. Łatwość

¹⁶ Internet

podróżowania oraz transportu międzynarodowego zwiększa też możliwość ewakuacji, czyli przenoszenia zagrożonych wykryciem i eliminacją struktur oraz członków¹⁷.

Na uwagę zasługuje również wpływ procesów globalizacyjnych na kształt i skalę przepływów finansowych. Dla podmiotów będących źródłem zagrożeń asymetrycznych uzyskanie odpowiednio dużych zasobów finansowych oraz zdolność do zapobieżenia ich wykryciu przez właściwe służby państwowe jest jednym z podstawowych warunków skutecznego działania. Dzisiejsza szybkość i skala międzynarodowych transferów finansowych, jak i złożoność życia gospodarczego zwiększa możliwości terrorystów oraz transnarodowych organizacji przestępczych w tym zakresie, oferując im wiele sposobów zdobycia, ukrycia, przemieszczenia i wyprania potrzebnych funduszy. Istnieją także tzw. „raje podatkowe”. Są to państwa (lub wydzielone obszary czy miasta) specjalizujące się w offshore banking i gwarantujące swoim klientom daleko posuniętą dyskrecję.

4. Wrażliwość państw na działania podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne.

W ramach procesów globalizacyjnych można wskazać kilka elementów i zjawisk im towarzyszących, które szczególnie wpływają na wrażliwość współczesnych państw, a zwłaszcza krajów wysoko rozwiniętych, na działania podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne. Wśród elementów tych wymienia się najczęściej infrastrukturę transportową, telekomunikacyjną, sieci energetyczne, wodociągowe oraz sektor bankowy. Każdy z tych składników infrastruktury stanowi wieloelementową całość z wielką liczbą potencjalnych celów ataku i punktów wrażliwych na zniszczenie, a istotnych w kontekście funkcjonowania całości układu.

Ważną kwestią przy omawianiu rosnącej wrażliwości państw na działania podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne jest rola mediów, zwłaszcza sieci telewizyjnych ze stacjami o globalnym charakterze i zasięgu. Generalną cechą oddziaływania mediów na rozwój podmiotów stanowiących tego typu zagrożenia, powodującą przy tym wzrost wrażliwości państw na ich poczynania, jest fakt, iż dzięki tym mediom i ich globalnemu zasięgowi społeczeństwa zamieszkujące mniej rozwinięte i uboższe części świata uzyskały możliwość poznania lepszych warunków życia panujących w bardziej zamożnych krajach.¹⁸ To zaś, wzbudzając poczucie niesprawiedliwości oraz chęć szybkiego zdobycia podobnego statusu, tworzy dobre warunki dla działalności propagandowej i rekrutacji nowych członków przez podmioty pozapaństwowe stanowiące zagrożenia asymetryczne. Ponadto media o globalnym zasięgu w większości zostały utworzone w państwach najbardziej

¹⁷ M. Madej *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit. str.102*

¹⁸ Tamże, str. 103

zglobalizowanych, a tym samym dostarczają wielu informacji na temat zasad organizacji i funkcjonowania tych krajów oraz sposobu myślenia i działania typowych dla ich mieszkańców, władz oraz podległych im służb. Media pozwalają więc lepiej poznać przeciwnika podmiotom stanowiącym zagrożenia asymetryczne, z których znaczna część pochodzi z innych kręgów kulturowych i ze stosunkowo mało zglobalizowanych społeczeństw. Równie ważna jest rola współczesnych mediów w poszerzeniu możliwości psychologicznego oddziaływania podmiotów będących źródłem zagrożeń asymetrycznych na społeczeństwa poszczególnych państw. Aspekt psychologiczny ma w wypadku takich zagrożeń kluczowe znaczenie i decyduje w dużym stopniu o ich randze oraz skuteczności działań stanowiących je podmiotów. Współczesne media masowe są zdolne do ciągłego i szybkiego, a przy tym wysoce sugestywnego, informowania o wydarzeniach dziejących się w zasadzie w każdym miejscu na świecie, co zwiększa potencjalny zakres i intensywność oddziaływania psychologicznego podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne. Dotyczy to szczególnie ich wpływu na społeczeństwa państw wysoko rozwiniętych i demokratycznych, w których dostęp do mediów masowych jest raczej powszechny. Dzięki temu media mogą w tych krajach silnie oddziaływać na opinię publiczną, dysponującą realnymi zdolnościami nacisku na rządy. Bardzo istotną kwestią jest duży wpływ mediów poprzez przedstawienie sytuacji, sposoby działania i podejmowania decyzji przez rządy, zwłaszcza najbardziej zglobalizowanych krajów zachodnich. Współczesny model informowania powoduje nie tylko spłycenie relacji dziennikarzy, ale także powstanie swoistej presji społecznej na rządy, by jak najszybciej reagowały. Rezultatem tego jest konieczność częstego podejmowania przez rządzących decyzji mimo braku wystarczających danych o sytuacji oraz kierowanie się przy wyborze sposobów reakcji nie tylko ich legalnością i skutecznością, ale w coraz większym stopniu wartością medialną, oceną ze strony mediów. To może oznaczać częściowe przejmowanie kontroli nad kierunkiem polityki poszczególnych rządów przez sieci medialne, zwłaszcza najpotężniejsze koncerny o zasięgu globalnym, co dodatkowo zwiększa podatność państw na działania podmiotów pozapaństwowych.¹⁹

Rola procesów globalizacyjnych w kształtowaniu środowiska działania podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne nie ogranicza się do określenia warunków ich funkcjonowania, tzn. decydowania o sposobach organizowania przez nie struktur, zasobach pozostających w ich dyspozycji, prawdopodobieństwie zastosowania przez nie konkretnych metod i taktyk czy też skali ewentualnego wpływu na bezpieczeństwo państw. W wypadku

¹⁹ Militarny Magazyn Specjalny "KOMANDOS" 2002 nr 3 str.41

części tych podmiotów globalizacja jest swego rodzaju przyczyną czy motywem ich powstania i rozwoju (np. organizacje i grupy tworzące ruch anty/alterglobalistyczny).

Zagrożenia a działania asymetryczne

Do najważniejszych zagrożeń asymetrycznych zaliczamy:

- terroryzm międzynarodowy;
- transnarodową przestępczość zorganizowaną (handel narkotykami);
- użycie przez podmioty pozapaństwowe broni masowego rażenia ;
- wrogie zastosowanie technologii informatycznych.

Terroryzm międzynarodowy

Terroryzm jest to służąca realizacji określonego programu politycznego przemoc lub groźba jej użycia ze strony podmiotów niepaństwowych (sub- lub transnarodowych), która ma wzbudzić strach w grupie szerszej niż bezpośrednio atakowana i przez taką presję skłonić poddawane jej rządy do ustępstw lub też doprowadzić do zniszczenia dotychczasowego porządku politycznego. Rozróżniamy dwa rodzaje terroryzmu: wewnętrzny i międzynarodowy. Za terroryzm wewnętrzny uznaje się działania o zasięgu ograniczonym do jednego państwa, dokonywane na jego terytorium, przez jego mieszkańców i wymierzone w jego obywateli lub też w politykę rządu. Terroryzm międzynarodowy definiuje się jako „świadomie i celowo wymierzony w obywateli, terytorium lub mienie państwa innego niż kraj pochodzenia jego sprawców”. Tak rozumiany terroryzm międzynarodowy najbardziej decyduje o obecnym znaczeniu terroryzmu jako problemu bezpieczeństwa światowego²⁰.

Motywy tworzenia i działania ugrupowań terrorystycznych są różne. Najczęściej mówi się o motywacji religijnej, ideologicznej (prawicowej lub lewicowej), etnonacjonalistycznej, propaństwowej czy też terroryzmie jednej sprawy. Jednak poszczególne ugrupowania bardzo rzadko odwołują się tylko do jednego rodzaju uzasadnień i przeważnie ich działalność jest usprawiedliwiona zbiorem wartości należących do różnych kategorii. Motywacja terrorystów jest istotna z tego względu, iż warunkuje wybór taktyk grup terrorystycznych, bezpośrednich celów ataku, a częściowo także takie kwestie jak selekcja używanych podczas zamachów środków oraz struktura organizacyjna grupy.

Jednym z najważniejszych problemów dla grup terrorystycznych jest zapewnienie środków finansowych pozwalających na skuteczne prowadzenie działań. Współczesne ugrupowania terrorystyczne finansowane są w różny sposób. Możemy wyróżnić trzy podstawowe rodzaje: pomoc finansową ze strony państw, uzyskiwanie środków dzięki

²⁰ M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit. str.133*

wszelkiego rodzaju działalności kryminalnej oraz wykorzystanie zasobów legalnie funkcjonujących podmiotów.

Znaczenie terroryzmu jako zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego przez cały czas stopniowo się zwiększa. Aktywność terrorystyczna szczególnie nasiliła się po 11 września 2001r. Zwiększyła się częstotliwość ataków, zwłaszcza zaś wzrosła liczba bezpośrednich ofiar tych ataków.²¹

Transnarodowa przestępczość zorganizowana.

Nie ma jednej ogólnej definicji zorganizowanej przestępczości międzynarodowej. Możliwe jest natomiast określenie kilku podstawowych cech i składników wspólnych wszystkim formom przestępczości zorganizowanej.

Najważniejszym wśród głównych wyróżników przestępczości zorganizowanej – poza jej nielegalnością, jest jej zorganizowany i trwały charakter. Oznacza to, że za przejawy przestępczości zorganizowanej powinno się uznawać wyłącznie posunięcia grup o ustalonej, choć nie koniecznej sformalizowanej i złożonej strukturze. Grupy te muszą cechować się trwałością, tzn. istnieć i działać w sposób ciągły oraz być tworzone nie w celu dokonania jednorazowego przestępstwa, lecz z zamiarem dłuższej i ciągłej współpracy, wielokrotnego popełniania określonych czynów zakazanych²². W takich grupach z reguły dochodzi do podziału zadań między poszczególnymi elementami składowymi oraz funkcjonalnej specjalizacji. Równie istotnym wyróżnikiem przestępczości zorganizowanej, co fakt zorganizowania jej sprawców, jest ranga dokonywanych przez nich przestępstw. Przyjmuje się, iż termin „przestępczość zorganizowana” dotyczy przede wszystkim aktywności grup zorganizowanych, ale zarazem odpowiedzialnych za przestępstwa ciężkie, zagrożone wyższymi karami oraz powodujące poważniejsze skutki społeczne (np. produkcja i sprzedaż narkotyków, handel ludźmi lub bronią), nie odnosi się zaś do działań podmiotów dokonujących mniej szkodliwych społecznie przewinień. O specyfice przestępczości zorganizowanej decyduje też charakter stosowanych przez te grupy środków i metod. Jedną z najbardziej charakterystycznych cech przestępczości zorganizowanej jest osiąganie przez tego typu struktury celów za pomocą przemocy fizycznej lub innego rodzaju nielegalnej presji (zastraszanie, szantaż, korupcja).

Motywy działania takich grup są głównie ekonomiczne, tzn. dążą do nielegalnych dochodów. Grupy uznawane za stricte przestępcze nie mają skonkretyzowanych planów politycznych czy programów ideologicznych, bądź w bardzo ograniczonym stopniu dążą do

²¹ Militarny Magazyn Specjalny "KOMANDOS" 2002 nr 3 str.43

²² M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit. str.197*

osiągnięcia tego rodzaju celów. Przede wszystkim kierują się interesem ekonomicznym i szukają sposobu na maksymalizację nielegalnych dochodów. Ta właśnie cecha przestępczości zorganizowanej – ekonomiczna, pozapolityczna, a ideologiczna – ma szczególne znaczenie w kontekście rozważań na temat zagrożeń asymetrycznych oraz wpływu przestępczości na bezpieczeństwo państw. Pozwala odróżnić ją od politycznego terroryzmu, jak i w największym stopniu decyduje o naturze jej następstw dla stabilności państw, wskazując, iż największa część tego oddziaływania dokonuje się na płaszczyźnie gospodarczej.²³

O specyfice oddziaływania transnarodowej przestępczości zorganizowanej na bezpieczeństwo państw, w największym stopniu decyduje ekonomiczny charakter motywacji takich grup oraz celów, którym ich działania służą. Oznacza to, że podjęcie przez nie jakichkolwiek działań, bądź świadomie wymierzonych w bezpieczeństwo poszczególnych państw, bądź też pośrednio powodujących obniżenie jego poziomu, będzie z ich perspektywy zasadne jedynie wówczas, gdy przyczyni się do osiągnięcia celu priorytetowego (maksymalizacja zysków materialnych) lub przynajmniej temu nie przeszkodzi.

Wspomniane organizacje rzadko decydują się na działania wymierzone wprost w stabilność zagrożonych przez nie państw. Między grupami przestępczymi a państwami w zasadzie nie dochodzi do otwartego ostrego konfliktu. Bardzo rzadko grupy przestępcze wykorzystują przemoc fizyczną w sposób bezpośredni, a więc w formie działań zbrojnych lub zbliżonych do nich charakterem. Jeśli już do tego dochodzi, to podejmowane wówczas akcje są przeważnie defensywne i służą ochronie dotychczasowych wpływów oraz możliwości działania.

Siła i intensywność oddziaływania grup przestępczych na bezpieczeństwo poszczególnych państw w znacznej mierze zależy od ogólnej sytuacji danego kraju, a więc stabilności systemu politycznego i gospodarczego, posiadanych zasobów oraz zdolności do przeciwdziałania przestępczości transnarodowej, a także postaw przyjmowanych wobec tego zjawiska. Dlatego transnarodowa przestępczość zorganizowana będzie stanowić większe wyzwania dla krajów o słabszych strukturach państwowych, mniej ustabilizowanym życiu politycznym i gospodarczym oraz dysponujących bardzo ograniczonymi zasobami, zwłaszcza zaś dla państw targanych konfliktami wewnętrznymi lub przechodzących transformacje ustrojową²⁴.

²³ M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa...op. cit. str.199*

²⁴ Tamże, str. 250

Użycie przez podmioty pozapaństwowe broni masowego rażenia

Broń masowego rażenia (BMR) to środki bojowe o potencjalnej sile oddziaływania umożliwiającej spowodowanie w zaatakowanej populacji albo na obszarze poddanym ich działaniu zgonów lub zniszczeń na masową skalę. Przyjmuje się, iż tak rozumianą BMR mogą stanowić trzy podstawowe rodzaje niekonwencjonalnych środków rażenia: broń nuklearna, biologiczna i chemiczna²⁵.

Przy ocenie możliwości podjęcia przez podmioty pozapaństwowe działań z użyciem BMR trzeba wziąć pod uwagę dwie kluczowe kwestie. Pierwszą z nich stanowi problem uzyskania przez takie podmioty odpowiednich zdolności i środków do przeprowadzenia akcji z wykorzystaniem BMR. Drugą jest sprawa woli poszczególnych podmiotów pozapaństwowych do podjęcia tego rodzaju kroków. Nie wszystkie podmioty pozapaństwowe stanowiące zagrożenia asymetryczne będą w równie dużym stopniu zainteresowane wykorzystaniem potencjału środków niekonwencjonalnych. Użycie środków BMR, a więc z zamiarem doprowadzenia do możliwie najwyższej liczby ofiar oraz jak najpoważniejszych zniszczeń, będzie atrakcyjną opcją przede wszystkim dla tych grup terrorystycznych, przestępczych i im podobnych, które faktycznie zmierzają do osiągnięcia takich właśnie rezultatów. Inaczej mówiąc środki te mogą stać się preferowaną, choć niekoniecznie realnie dostępną, bronią dla podmiotów, których podstawowym zadaniem, niezależnie od motywów przyjęcia takiego stanowiska oraz stopnia jego utopijności, jest całkowite zniszczenie przeciwnika lub wyrządzenie mu jak największych szkód, maksymalizacja ofiar i zadawanych strat. Takie nastawienie cechuje jednak tylko pewną część podmiotów stanowiących zagrożenia asymetryczne, głównie niektóre grupy terrorystyczne uzasadniające swoje działania religijnie. Dla części podmiotów będących źródłem zagrożeń asymetrycznych znaczącą zachętą do podjęcia prób uzyskania i zastosowania BMR może być również skala potencjalnych następstw ekonomicznych takich działań, a więc zarówno bezpośredni, jak i pośredni, długofalowy wpływ na gospodarkę atakowanych państw. Teoretycznie użycie BMR (lub sama groźba) może być uznane za skuteczne narzędzie szantażu i sposób na poprawę swojej pozycji w negocjacjach ze zwalczanym rządem, wymuszenia na nim ustępstw politycznych lub materialnych.

Dotychczasowe rozważania wskazują, iż poziom zagrożenia użyciem BMR ze strony podmiotów pozapaństwowych – zwłaszcza z przyczyn techniczno-organizacyjnych – jest stosunkowo niewielki. Oczywistym tego świadectwem jest mała liczba wszelkiego rodzaju

²⁵ Tamże, str. 255

incydentów wiążących się z deklarowanym lub faktycznym użyciem środków niekonwencjonalnych. Według międzynarodowych danych w całym XX wieku na świecie doszło do 475 udokumentowanych incydentów tego typu.²⁶

Jak trudno zdobyć i użyć broń masowego rażenia można zobaczyć na przykładzie największej i najbardziej zdeterminowanej grupy terrorystycznej ostatnich lat – Al - Kaidy. Mimo wielotorowo prowadzonych starań, zmierzających do uzyskania BMR, zarówno przez zakup gotowych egzemplarzy, jak i samodzielną produkcję, Al - Kaidzie nie udało się wyjść poza wstępne fazy rozwoju broni niekonwencjonalnej. W okresie, gdy Al - Kaida dysponowała największymi możliwościami organizacyjno- technicznymi ze wszystkich grup terrorystycznych na świecie (do 2001 r.), ani ona sama, ani też żadna z organizacji z nią współpracujących nie przeprowadziła ani jednego ataku z użyciem środków niekonwencjonalnych, ograniczając się co najwyżej do tego typu gróźb i fałszywych alarmów.

Wrogie zastosowanie technologii informatycznych

Cyberprzestrzeń, powstała w wyniku upowszechniania się technologii informatycznych, jest dla uczestników stosunków międzynarodowych zupełnie nową płaszczyzną aktywności i wymiarem środowiska działania o bardzo specyficznym charakterze, znacznie różniącym się od tradycyjnego świata fizycznego. Oznacza to, że duża część zasobów stanowiących składniki potęgi w świecie realnym nie odgrywa żadnej roli w sferze wirtualnej lub też ich znaczenie jest bardzo ograniczone. Wydaje się to szczególnie ważne w kontekście rozważań nad zagrożeniami asymetrycznymi, gdyż świadczy, iż wiele czynników, które decydowały o większej wartości potencjałów, a co za tym idzie przewadze państw w ewentualnych konfliktach z podmiotami pozapaństwowymi, wraz z przeniesieniem rywalizacji do cyberprzestrzeni traci na znaczeniu lub też w ogóle przestaje być istotna.²⁷

Operacje z użyciem IT, prowadzone przez podmioty pozapaństwowe można podzielić na dwie podstawowe grupy. Pierwszą z ich byłyby przypadki zastosowania IT w roli pomocniczej, wzmacniającego efekt posunięć innego rodzaju albo zwiększającego wartość posiadanych zasobów. Druga kategoria obejmuje operacje, w których IT są bezpośrednio wykorzystywane jako środek rażenia, broń. Do pierwszej grupy należą operacje nie mające charakteru jednoznacznie ofensywnego i bezpośrednio nie wywołujące u określonych podmiotów negatywnych konsekwencji, lecz pozwalające ich sprawcom na poszerzenie własnych możliwości operacyjnych oraz zwiększenie efektywności podejmowanych działań.

²⁶ Tamże, str. 310

²⁷ Tamże, str. 324

Najważniejszymi formami takiego zastosowania IT byłoby wykorzystanie do prowadzenia propagandy, rekrutacji i uzyskiwania środków finansowych, komunikacji wewnątrzgrupowej, mobilizacji sympatyków, planowania operacji oraz dowodzenia i nadzoru w trakcie ich realizacji²⁸. Do drugiej grupy działań w cyberprzestrzeni zaliczają się operacje zmierzające bezpośrednio do spowodowania negatywnych następstw dla określonych podmiotów. Konsekwencje te jednak niekoniecznie muszą mieć fizyczny charakter. Z tego względu wśród takich operacji z użyciem IT znalazłyby się ataki informatyczne, których bezpośrednie skutki ograniczałyby się do sfery wirtualnej (uszkodzenie cudzej strony internetowej) oraz działania za pośrednictwem cyberprzestrzeni powodujące także następstwa fizyczne w świecie rzeczywistym.

Możliwość wrogiego użycia IT przez podmioty pozapaństwowe w zasadzie nie stanowi obecnie poważnej groźby dla bezpieczeństwa państw i systemu międzynarodowego. Decydują o tym przede wszystkim niewielkie zdolności tych podmiotów posługiwania się cyberprzestrzenią do działań jednoznacznie ofensywnych. Znaczący jest fakt, iż podmioty pozapaństwowe intensywnie wykorzystują swoją obecność w sferze wirtualnej do szeroko rozumianych celów pomocniczych. Oznacza to wzrost strategicznej rangi ich działalności innego rodzaju, głównie bardziej tradycyjnej, fizycznie prowadzonej aktywności terrorystycznej lub przestępczej. Oczywiście tempo rozwoju IT oraz rosnący wpływ cyberprzestrzeni na funkcjonowanie współczesnych państw, zwłaszcza zaś ich społeczeństw i gospodarek, pozwala przypuszczać, iż ranga zagrożeń wiążących się z aktywnością podmiotów pozapaństwowych w tej sferze będzie systematycznie rosła.

Asymetria środowiska bezpieczeństwa w poglądach paktu NATO i wybranych państw.

NATO

Istotą podejścia NATO do zagrożeń asymetrycznych jest założenie możliwości użycia przez jedną stronę nietypowych środków i taktyki działania skierowanych przeciwko newralgicznym punktom drugiej strony. Potencjalnych zagrożeń asymetrycznych, odnoszących się do państw członkowskich NATO, upatruje się w możliwościach pozyskania przez kolejne państwa technik i technologii dotyczących broni masowego rażenia, balistycznych pocisków raketowych i pocisków manewrujących. Jednocześnie wiedza

²⁸ Tamże, str.345

o dysponowaniu przez nie taką bronią działa odstrasżająco i może osłabić zaangażowanie sojuszników w wypadku ewentualnych akcji podejmowanych przeciwko agresorowi.

Kolejnym elementem jest możliwość niekontrolowanego pozyskania nowoczesnego uzbrojenia oraz środków wykrywania celów, a także łączności. Ponadto istnieje prawdopodobieństwo wykorzystywania różnych koncepcji walki informacyjnej, skierowanej przeciwko systemom informacyjnym państw Sojuszu, a także przenoszenia sfery konfrontacji i walk na obszar dużych aglomeracji miejskich.

Typowe działania asymetryczne, które mogą być podejmowane w okresach zwiększonego napięcia, organizowania ataków terrorystycznych, w wojnach partyzanckich i w otwartych konfliktach, polegają na:

- wprowadzeniu zamieszania lub obezwładnieniu w wybranym czasie kluczowych elementów infrastruktury cywilnej lub wojskowej przeciwnika;
- uniemożliwieniu przeciwnikowi rozwinięcia jego wojsk w okresie otwartego konfliktu lub opóźnieniu tego rozwinięcia;
- zrywaniu interoperacyjności w celu utrudnienia prowadzenia działań koalicyjnych;
- osłabieniu skuteczności wojskowej przeciwnika, w tym zwłaszcza przez ograniczenie możliwości użycia techniki przed podjęciem działań bojowych i w czasie ich prowadzenia;
- zwiększenie kosztów operacji w wymiarze politycznym przez nadmierne angażowanie zasobów ludzkich i materialnych;
- ograniczenie tempa prowadzenia operacji;
- uniemożliwienie przeciwnikowi osiągnięcia przewagi informacyjnej i oceny sytuacji bojowej;
- osłabieniu poparcia politycznego udzielonego przez sojuszników.²⁹

Stany Zjednoczone

Pojęcie „asymetria” w kontekście zaangażowania sił zbrojnych, pojawiło się w USA oficjalnie w 1995 r. w publikacji „Połączona walka sił zbrojnych USA”. Zostało zdefiniowane jako starcie między sobą różnych rodzajów sił zbrojnych, na przykład sił powietrznych z lądowymi czy morskimi. W szerszym wymiarze zjawisko to zostało opisane w „Narodowej strategii wojskowej” i wskazywało na takie zagrożenia asymetryczne jak terroryzm, wykorzystanie (lub groźba użycia) broni masowego rażenia i walka informacyjna. W miarę upływu czasu zagrożenia asymetryczne zaczęły skupiać coraz większą uwagę analityków

²⁹ Militarny Magazyn Specjalny „KOMANDOS” 2002 nr 3 str. 45

i ekspertów. W toku dyskusji eksperci doszli do wniosku, że USA nie mogą zostać pokonane w wyniku ataku symetrycznego, mogą być natomiast pokonane w wyniku ataku asymetrycznego. Podkreślono także, że dysponowanie nowoczesnymi technologiami może stanowić poważną słabość w sytuacjach walki asymetrycznej. Sposobem odniesienia sukcesu jest zrozumienie istoty zagrożeń, a w rezultacie uzyskania zdolności zapobiegania im. Ważna też była konstatacja, że administracja amerykańska nie jest właściwie przygotowana, wyposażona i zorganizowana do sprostania nowym zagrożeniom. Z tego wynika konieczność opracowania koncepcji, doktryn oraz zasad organizacyjnych dotyczących współpracy wykraczającej poza dotychczasowe granice kulturowe, prawne i budżetowe³⁰.

Francja i Wielka Brytania

Podejście Francji i Wielkiej Brytanii do problematyki zagrożeń asymetrycznych jest bardzo zbieżne. Według ocen francuskich zagrożenia asymetryczne są utożsamiane w pierwszym rzędzie z terroryzmem, nazywanym bronią biednych, stającym się coraz groźniejszym potężniejszym, lepiej zorganizowanym i wymierzonym w najsłabsze punkty świata zachodniego, jakimi są jego ludność oraz terytorium.

Również koncepcja sił zbrojnych Wielkiej Brytanii ma się ogniskować na problematyce zdolności do skutecznej obrony (lub działań uprzedzających) przed środkami asymetrycznymi. W strategii nauk wojskowych i innowacji stwierdza się, że rosnące tempo cywilnego postępu technologicznego powoduje, iż osiągnięcie celów wojskowych staje się coraz bardziej możliwe i to w różny sposób. Z drugiej strony dostęp potencjalnych przeciwników do nowoczesnych technologii komercyjnych powoduje, że jeśli zostałyby one efektywnie wykorzystane, wtedy przeciwnicy mogliby, w pewnych obszarach, dysponować zdolnościami porównywalnymi z NATO. Z pewnością potencjalni przeciwnicy zwiększą zdolność walki asymetrycznej, szczególnie w obszarach informacji, elektroniki, łączności oraz biotechnologii.³¹

Chiny

Chiny są jednym z pierwszych państw, które poczyniły kroki w kierunku właściwego sprostania wymogom działań asymetrycznych. Nie tylko wyposażają swoje siły zbrojne w nowoczesne systemy uzbrojenia i sprzętu, lecz także dostrzegają potencjalne skutki, jakie mogą przynieść takie działania, szczególnie dla powodowania zagrożeń Stanom Zjednoczonym, względnie ich sojusznikom. W książce „Walka nieograniczona” wskazano szczegółowo zasady ewentualnego prowadzenia walki ze Stanami Zjednoczonymi, przy

³⁰ Tamże, str.46

³¹ Internet

wykorzystaniu strategii asymetrycznej. Jej istotą ma być to, że nie ustanawia ona ścisłych reguł, upatrując przyszłe pole walki we wszystkich elementach obszaru występowania czynnika asymetryczności.³²

Polska

Problematyka zagrożeń asymetrycznych, również w naszym kraju, zaczyna być coraz szerzej podejmowana przez przedstawicieli świata nauk wojskowych. Wskazuje się na to, że strategiczny potencjał nuklearny nie na wiele może się przydać do obrony przed potencjalnymi przeciwnikami nienuklearnymi, asymetrycznymi, a zwłaszcza przeciwnikami nie będącymi państwami (np. międzynarodowe organizacje terrorystyczne). W kontekście dyskusji nad przyszłością NATO wskazuje się, że reakcja na ataki terrorystyczne w USA umocniła Sojusz. Należy przyspieszyć adaptację Paktu tak, aby był on zdolny przeciwdziałać zagrożeniom asymetrycznym.³³

We współczesnym świecie coraz więcej regionów może być spychanych w anarchię: przez grupy wojowników czwartej generacji, niepaństwowe i transnarodowe ugrupowania bazujące na ideologii, religii, fanatyzmie oraz nielegalnej działalności gospodarczej. Można przypuszczać, że asymetria gospodarcza, określana często „konfliktem Północ-Południe”, pozostanie jeszcze przez długi czas jedną z przyczyn sprawczych zagrożeń. Taka sytuacja wymaga od społeczności światowej szczególnej uwagi, którą należy zwrócić przede wszystkim na zagrożenia ze strony szeroko pojętego megaterroryzmu (biologicznego, chemicznego, jądrowego i informacyjnego), mogącego skutkować katastrofalnymi konsekwencjami.

Sposobem skutecznego zapobiegania zagrożeniom powinna być odpowiednia strategia. Dlatego wymogiem staje się, aby NATO, zwłaszcza jego siły zbrojne, było w pełni przygotowane - mentalnie i organizacyjnie - do prowadzenia operacji wojskowych o zróżnicowanym stopniu intensywności i w złożonych warunkach. W ostatnich latach Sojusz podjął szereg nowych inicjatyw związanych z zapobieganiem nowym wyzwaniom bezpieczeństwa.³⁴

W okresie po zimnowojennym, w wyniku oddziaływania wielu bardzo zróżnicowanych procesów i zjawisk, doszło do znaczących przemian międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa, zarówno w skali ogólnoswiatowej, jak i poszczególnych regionów. W rezultacie stopniowo zmieniała się nie tylko sytuacja krajów, ale również ich

³² Internet

³³ Internet

³⁴ Internet

percepcja własnego bezpieczeństwa, sposoby jego rozumienia oraz oceny jego najważniejszych zagrożeń. Bezpieczeństwo państw zaczęto pojmować szerzej, nie ograniczając tej problematyki niemal wyłącznie do zagrożeń polityczno-wojskowych. Stopniowo zaczęto uwzględniać także jego kolejne aspekty pozamilitarne, powiększając tym samym zestaw podstawowych wartości chronionych stanowiących o treści pojęcia „bezpieczeństwo państwa” o takie elementy jak jakość życia społeczeństw czy też posiadanie przez nie odpowiednich możliwości rozwojowych.

To w dużym stopniu wyjaśnia, dlaczego tak silne wrażenie wywołały wydarzenia z 11 września 2001 r., udane zamachy terrorystyczne o niespotykanej dotąd skali, wymierzone bezpośrednio w Stany Zjednoczone, będące największą potęgą wojskową świata, zorganizowane przez Al. - Kaidę, podmiot pozapaństwowy o zdecydowanie mniejszym od swego przeciwnika potencjale oraz w relatywnie niewielkim stopniu korzystającym ze wsparcia państw. Wrześniowe ataki stanowiły nie tylko bardzo czytelny dowód zmian zachodzących w okresie po zimnowojennym na płaszczyźnie bezpieczeństwa, a zwłaszcza rosnącego znaczenia w jej ramach aktywności podmiotów pozapaństwowych, ale też unaocznily pewnego rodzaju nieodpowiedniość, nieprzystawalność, w konsekwencji zaś ograniczoną użyteczność w obecnych relacjach międzynarodowych istotnej części instrumentów i środków polityki bezpieczeństwa państw.

Niezależnie od prawdziwych lub domniemych przyczyn tego stanu rzeczy oraz jego odpowiedności do współczesnych realiów można stwierdzić, iż częściowo w wyniku przeobrażeń sytuacji przez cały okres po zimnowojenny, przede wszystkim jednak w następstwie wydarzeń z 2001r., zagrożenia niekonwencjonalne, stanowione przez określonego typu podmioty pozapaństwowe, zostały uznane za jeden z najpoważniejszych, jeśli nie najważniejszy obecnie problem polityki bezpieczeństwa krajów oraz największą groźbę dla ich stabilności. W konsekwencji zaś próby uchwycenia specyfiki tego rodzaju zagrożeń oraz stworzenia właściwego instrumentarium do ich opisu, którego jednym z najistotniejszych elementów jest koncepcja zagrożeń asymetrycznych, uważa się za szczególnie ważne zagadnienia studiów nad bezpieczeństwem.

Zagrożenia asymetryczne stanowią dziś najpoważniejsze, a przynajmniej najbardziej palące, bezpośrednie i realne groźby dla stabilności krajów. Należy mieć świadomość realności zagrożeń asymetrycznych oraz starać się je skutecznie zwalczać, jednak nie można ich znaczenia przeceniać i przywiązywać do nich większej wagi niż na to rzeczywiście zasługują.

Literatura

1. Madej M., Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru atlantyckiego, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych Warszawa 2007 s.23 i następne,
2. Militarny Magazyn Specjalny "KOMANDOS", 2002 nr 3 str. 38 i następne.